

В. С. ЧИШКО

В. С. ЧИШКО — УЧЕНИЙ-ІСТОРИК. БІОГРАФІСТ

О. В. Бугаєва

**В. С. ЧИШКО — УЧЕНИЙ-ІСТОРИК. БІОГРАФІСТ.
ОРГАНІЗАТОР НАУКИ**

1 лютого 2005 року минуло два роки від дня смерті відомого українського історика і організатора науки, директора Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, керівника Сектору суспільних наук Науково-організаційного відділу Президії НАН України, президента Українського біографічного товариства, лауреата премії НАН України ім. М. Костомарова, доктора історичних наук, професора Віталія Сергійовича Чишка. Він був яскравою особистістю. Неймовірна працездатність і горіння творчої натури, постійний рух вперед і відчуття нового — передумовили його шлях до наукових звершень. Своєю життєлюбністю і демократичністю, принциповістю і відповідальністю, ширістю і доброзичливістю Віталій Сергійович Чишко зажив великої людської пошани та любові колег, друзів і всіх, хто його знав.

Гостро відчувавши свою громадянську причетність до культурного відродження України, Віталій Сергійович Чишко присвятив себе організації науки — докладав зусиль до важливих науково-організаційних заходів Національної академії наук України, діяльності товариств, науково-редакційних рад, комітетів та комісій НАН України, зробив вагомий внесок у розвиток гуманітарних напрямів науки, активно сприяв формуванню у науковому середовищі нового демократичного світосприйняття і запровадженню сучасних форм наукового співробітництва. Він був обраний до складу Українського комітету славістів, Бюро Українського національного комітету з вивчення та поширення слов'янських культур, Правління міжнародного історичного клубу «Планета», працював секретарем Національного комітету істориків України; був членом Головної редакційної ради семи томної «Енциклопедії української діаспори», редколегій п'яти томної «Енциклопедії історії України», серії «Соціальні та гуманітарні науки» українського реферативного журналу «Джерело», часописів «Пам'ять століть» і «Бібліотечний вісник», наукового щорічника «Україна дипломатична», щорічника «Український богослов», періодичного збірника «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», науково-популярного літературного альманаху «Історичний календар», «Записок

Історико-філологічного товариства Андрія Білешького», наукового видання «Мова і культура»: відповідальним редактором збірника наукових праць «Українська біографістика»: членом Спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій при Національній бібліотечі України імені В. І. Вернадського та Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Експертної ради ВАК.

Віталій Сергійович Чишко народився 5 липня 1951 р. в с. Орв'яниця Дубровицького р-ну Рівненської обл. в родині вчителів. У 1958–68 рр. навчався спочатку в Жаленській семирічній, а згодом в Миляцькій середній школах. Не пройшовши за конкурсом до вишого навчального закладу, з серпня 1968 р. працював теслярем тресту «Жданівметалургбуд» на будівництві прокатного стану «2500» і агломератної фабрики Металургійного комбінату ім. Ілліча. З листопада 1969 р. по грудень 1971 р. перебував в лавах Радянської армії, спочатку в навчальному полку радіотехнічних військ протиповітряної оборони в Харкові, згодом, за власним бажанням був направлений на Далекий Схід, де на о. Врангеля та о. Сахалін служив начальником радіолокаційної станції. Після демобілізації влаштувався верстатником на Костопільський домобудівний комбінат, водночас поступив на вечірнє відділення Костопільського філіалу Коломийського технікуму механічної обробки деревини.

У 1973 р. здійснилась мрія В. С. Чишка: майбутнього науковця було зараховано на історичний факультет Київського державного педагогічного інституту ім. М. Горького (тепер Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова), де пройшли роки його випробувань на професійно-наукову і громадянську зрілість. Саме в ці роки, за спогадами його друзів, остаточно сформувалися визначальні риси особистості В. С. Чишка — цілеспрямованість, відданість справі, відкритість до людей, здатність бути лідером, згуртовуючи навколо себе колектив. Очолений ним студентський профспілковий комітет в 1975 р. за кращу організацію умов праці, побуту та відпочинку студентів зайняв I місце в Всесоюзному конкурсі серед 220 педагогічних вищих учбових закладів СРСР. У 1977 р. він очолив студентський будівельний загін, який успішно працював на півострові Ямал (600 км за Полярним колом), і про який з великою повагою й влчністю розповідала газета «Советское Заполярье». По закінченні з відзнакою інституту в 1978 р. В. С. Чишка було відразу призначено директором Заворицької середньої школи Броварського р-ну Київської обл. і одночасно обрано

В. С. ЧИШКО — УЧЕНИЙ-ІСТОРИК. БІОГРАФІСТ

депутатом місцевої Ради. А вже через рік ця середня школа за освітніми показниками піднялась з останнього на третє місце в районі. І незважаючи на те, що з цього часу йому стали пропонувати відповідальні посади — голови райвиконкому, заступника завідувачого Київським обласним відділом народної освіти, поклик до науки попри все визначив майбутню долю В. С. Чишка, як вченого-історика.

У 1980 р. В. С. Чишко склав іспити і був зарахований до заочної, а в вересні 1981 р. переведений до стаціонарної аспірантури при кафедрі історії СРСР і УРСР Державного педагогічного інституту ім. М. Горького. Кандидатську дисертацію, присвячену проблемам підготовки сільської технічної інтелігенції України в 60-ті роки, В. С. Чишко успішно захистив 1984 р., будучи вже молодшим науковим співробітником Інституту історії АН УРСР. З цього часу визначається коло його наукових інтересів на майбутнє десятиліття — проблеми трансформації соціальної структури українського суспільства, тенденції до зближення й взаємозбагачення національних культур, питання підготовки сільської інтелігенції і впровадження досягнень академічної науки в практику господарювання на селі. В. С. Чишко став одним із авторів колективної праці «Розвиток соціально-класової структури населення Української РСР», що вийшла друком 1988 р., а вже в наступному 1989 р. було опубліковано його власну монографію «Українське село на шляхах науково-технічного прогресу: здобутки і прорахунки (60–80-ті роки)». У цей період В. Чишко також підготував чимало методологічних статей з питань розвитку аграрної політики України, які принесли йому визнання наукової громадськості.

З листопада 1985 р. В. С. Чишко працює на посаді старшого наукового співробітника Відділення наукової інформації при Президії Академії наук УРСР, а в жовтні 1986 р. його призначено вченим секретарем Сектору суспільних наук Науково-організаційного відділу Президії АН УРСР. Одночасно, з 1989 р. він обіймає посаду старшого наукового співробітника відділу історії культури українського народу Інституту історії АН УРСР. У січні 1990 р. В. С. Чишко став керівником Сектору суспільних наук Науково-організаційного відділу Президії АН УРСР.

Суспільно-політична перебудова, що відбулася в Україні на початку 1990-х років, вплинула й на подальший розвиток академічної науки. З цього часу за безпосередньої участі В. С. Чишка здійснювалася більшість науково-організаційних заходів Національної академії наук України. Він доклав чимало зусиль

не тільки до розвитку мережі й вдосконалення діяльності вже існуючих науково-дослідних установ суспільно-гуманітарного профілю, а й спричинився до створення нових інститутів НАН України: соціології; української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; політичних і етнонаціональних досліджень; східноєвропейських досліджень; української мови; народознавства; світової економіки і міжнародних відносин; економіко-правових досліджень; економічного прогнозування; проблем ринку і економіко-екологічних досліджень; регіональних досліджень.

Зосередливе, вдумливе і обережне ставлення до людини, розуміння масштабності й неповторності тієї чи іншої історичної постаті, вміння «вписати» її вчинки й напрацювання в контекст культурного розвитку своєї країни, поволи наближали В. С. Чишка до усвідомлення необхідності відтворення історії України в новому ракурсі, а саме — в іменах її визначних представників. Відчуваючи пробудження неабиякого інтересу до історико-біографічної літератури в нашій країні на початку 90-х рр., пов'язаного, з одного боку, із загальним ростом національно-патріотичної свідомості широких кіл суспільства, а з іншого, — із новими духовними та інтелектуальними процесами, які відбувалися в середовищі наукової та творчої еліти, вчений постав перед необхідністю переосмислення феномену України — її минулого, сьогодення і майбутнього — в нових історичних умовах національного відродження України крізь призму основоположних цінностей українського народу та яскравого етнонаціонального розмаїття представлених на нашій землі інших культур.

Так, за його ініціативи за постановою Президії НАН України «Про поновлення досліджень в галузі вітчизняної біографістики», 1 квітня 1993 р. було утворено відділ біографічних досліджень на базі Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), який 1 квітня 1994 р. перетворено на окремий науковий підрозділ бібліотеки — Інститут біографічних досліджень (ІБД НБУВ). В основу діяльності інституту було покладено ідею втілення широкомасштабного проекту — підготовки та видання багатотомного Українського біографічного словника.

Багато зусиль В. С. Чишко докладав для створення згуртованого і професійного колективу біографістів, який формувався з досвідчених фахівців різних галузей науки, культури, освіти — істориків, архівістів, археологів, філологів, музикознавців, архітекторів, театрознавців, бібліографів, природознавців, жув-

В. С. ЧИШКО — УЧЕНИЙ-ІСТОРИК. БІОГРАФІСТ

оналістів тощо. Саме в цій установі знайшли втілення високі наукові мрії вченого-біографіста Віталія Чишка, і поступово, крок за кроком, оживала оновлена, без прикрас і купюр, історія нашої країни в життєписах видатних діячів українського народу, а також тих представників інших народів і національностей, які жили і працювали на українських землях впродовж її тисячолітньої історії і залишили на цій землі свої справи в вигляді пам'яток матеріальної і духовної культури.

У 1996 р. вийшла друком монографія В. С. Чишка «Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України», в якій він не тільки узагальнив теоретичні та історичні проблеми розвитку біографічних досліджень в Україні й слов'янських країнах, а й сформулював методологічні засади формування жанрових різновидів української біографістики на сучасному етапі, визначив загальний зміст біографічних досліджень, як окремої самостійної галузі історичної науки, і започаткував теоретичну базу спеціальної історичної дисципліни — біографістики. Цю працю було покладено в основу його докторської дисертації — «Біографістика як галузь історичної науки: історіографія та методологія», захист якої відбувся 19 червня 1997 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради при Інституті української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, а вже 15 жовтня 1997 р. за рішенням ВАК в В. С. Чишку було присвоєно науковий ступінь доктора історичних наук за спеціальністю «Історіографія, джерелознавство і спеціальні історичні дисципліни». У 1998 р. за цикл наукових праць «Особа в історії України» вченому присуджено премію ім. М. Костомарова НАН України. В жовтні 1998 р. В. С. Чишка обирають президентом всеукраїнської науково-громадської організації — Українського біографічного товариства, до складу якого входять відомі вчені й фахівці в галузі біографістики з провідних університетів, музейних і архівних закладів всієї України.

В. С. Чишко опублікував понад 145 наукових праць, чимало його статей вийшли друком в Польщі, Болгарії, Румунії, Греції, Чехії, Канаді, Німеччині, США. Він був активним учасником українських й міжнародних наукових конференцій, конгресів, форумів, таких як Міжнародна наукова конференція, присвячена відродженню української освіти і науки (Іллінойс, США, 1993), XI Міжнародний з'їзд славістів (Братислава, Словаччина, 1993), VII Конгрес Міжнародної асоціації з вивчення країн Південно-Східної Європи (Салоніки, Греція, 1994), Міжнародна наукова конференція «Російська, українська та білоруська еміграція в Чехословаць-

УКРАЇНСЬКА БІОГРАФІСТИКА. ВИПУСК 3

чині між двома світовими війнами» (Прага, Чехія, 1995). Міжнародна наукова конференція «Росія—Україна: ключові проблеми в історії взаємовідносин» (Москва, Росія, 1996). IV Міжнародний конгрес українців (Одеса, Україна, 1999) та багато інших.

Майже десять найбільш результативних років життя в навщі В. С. Чишка присвятив біографістиці. Під його керівництвом співробітниками Інституту біографічних досліджень НБУВ було вивчено світовий досвід укладання біографічних словників, відпрацьовано оригінальну модель фундаментального національного біографічного зводу — Українського біографічного словника, закладено міцний теоретико-методологічний фундамент біографічних досліджень, започатковано комп'ютерну базу даних «Національна біографістика», яка складається з БД «Персоналії», «Джерела біографічних досліджень» та «Автори біографічних досліджень», засновано друковане видання інституту — збірник науково-методичних праць «Українська біографістика», який практично відображає динаміку професійного зростання та напрями реалізації наукового пошуку співробітників інституту в галузі сучасної української біографістики. Під керівництвом В. С. Чишка розроблено Концепцію УБС та критерії відбору до нього імен, відпрацьовано моделі баз даних з української біографістики, які нині нараховують десятки тисяч записів, підготовлено пакет методичних та інструктивних документів щодо відбору і структурування біографічної інформації, обробки та опису біобібліографічних джерел. Формування комплексної БД «Національна біографістика» відкрило можливість, по-перше, раціонального введення та виведення на електронні та паперові носії біографічної та біобібліографічної інформації, зокрема, підготовки оригінал-макетів біографічних видань різного типу, пошуку біобібліографічної інформації за визначеними напрямками, по-друге, — здійснення систематичних біографічних досліджень на основі накопичених біографічних даних. Так, за збіраною біографічною і біобібліографічною інформацією комп'ютерної БД в інституті під керівництвом В. С. Чишка було підготовлено до друку Реєстр імен УБС на літери А і Б та «Матеріали до Українського біографічного словника» (Вип. 1, літера А, близько 350 пробних статей), укладено перший випуск анотованого покажчика «Книжкові джерела української біографістики в фондах НБУВ». Відпрацьовано еталонні типи енциклопедичних біографічних статей щодо представників різних галузей діяльності, які вміщено в трьох випусках збірника «Українська біографістика» (1996, 1999, 2005).

В. С. ЧИШКО — УЧЕНИЙ-ІСТОРИК. БІОГРАФІСТ

З метою апробації наукових розробок та впровадження новітніх методик і комп'ютерних технологій, В. С. Чишко виступив ініціатором проведення семінарів, круглих столів з теоретичних і методичних питань біографістики й координації біографічних досліджень в Україні в межах таких міжнародних конференцій, як «Інформаційна діяльність НБУВ», «Бібліотеки — центри науково-інформаційних ресурсів ХХІ століття» та ін.; створення та видання біографічних словників представників національних меншин в Україні, галузевих словників, архівних автобіографічних матеріалів — Іменного покажчика біографічного словника «Греки в Україні». — К., 1996, що охоплює понад 700 імен етнічних греків, які мешкали в українських землях, починаючи з VII–VI ст. до н.е., короткого біографічного довідника «Греки в истории Крыма» (Сімферополь, 1998) та біобібліографічного словника «Деятели крымско-татарской культуры (1921–1944 гг.)» (Сімферополь, 1999), тритомника праць визначного діяча українського національно-державного руху М. Плав'юка «Україна — життя моє» (Київ, 2002).

Етапом професійного і громадянського випробування стала участь ІБД НБУВ в реалізації ряду престижних національних проектів — меморіального альманаху «Видатні діячі України минулих століть», інформаційно-іміджевого альманаху в 6-ти томах «Золоті імена України» (I, II, VI тт.) та меморіального альманаху в 2-х томах «Народжені Україною», для яких в 2001–02 рр. співробітниками інституту під керівництвом В. С. Чишка було підготовлено понад 700 науково-популярних біографічних статей.

Реально оцінюючи існуючі позитивні й негативні (передусім, фінансові, кон'юнктурні) моменти, які на сучасному етапі спровокували розвиток біографістики в Україні, учений прагнув об'єднати навколо Українського біографічного словника зусилля всіх науковців, ентузіастів біографічних досліджень, не тільки в межах країни, а також із залученням відомих представників української діаспори. Він вважав, що створення багатотомного УБС неможливе без врахування головних чинників, а саме: наявності творчого колективу професіоналів, невпередженого та об'єктивного викладу історичних подій і фактів з життя осіб, які заслуговують на відображення в УБС, фактору часу та певної матеріально-технічної бази. І хоч за життя В. С. Чишка не здійснилась його мрія щодо видання Українського біографічного словника, впевненості щодо успішної перспективи подальшої роботи в цьому напрямі надають позитивні зрушення в бік практичної діяльності, що здійснились в інституті протягом останніх років. Є всі підстави вважати,

УКРАЇНСЬКА БІОГРАФІСТИКА. ВИПУСК 3

що в недалекому майбутньому, сформовані Інститутом біографічних досліджень під керівництвом його першого директора бази даних біографічної та біобібліографічної інформації, стануть основою формування загальнодоступної Internet-версії УБС, що має бути розмішена на Internet-порталі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Справою професійної честі і престижу для колективу науковців Інституту біографічних досліджень НБУВ стане плідна робота з реалізації цього фундаментального національного проекту в пам'ять знаного ідеолога і організатора біографічного руху в Україні — Віталія Сергійовича Чишка.